

A L F Ö L D.

PARASZTOK.

Négy évvel ezelőtt az irodalmi Nobel-díjat a nagy világ meglepetésére olyan írónak adták ki, akiről vajmi keveset tudott a jól értesült, fürge nemzetközi sajtó. Pedig Lengyelországban akkor már ismerték Reymont Ladislas-t, kinek megkoszorúzott regénye, *A parasztok* (Chłopi) 1914-ben már a negyedik kiadást érte el hazájában.

Maga az ember érdekes szellemi csavargó: igen szerény körülmények között nőtt fel (1868-ban született). Vasutas volt, de felebbvalói és az orosz hatóságok nem jó szemmel nézték az író és „intellectuel“ hírében álló kisembert, aki egy munkásbalesetről írt hivatalos jelentését evvel a megjegyzéssel kapta vissza: „Visszaküldöm novelláját. Szíveskedjék pontos jelentést tenni a balesetről. Foglalkozzék többet szolgálatával és kevesebbet irodalmi kísérleteivel“. Emlékezéseiből kitiünik, hogy a megrovásra csakugyan rászorult szegény Reymont, mert előfordult, hogy elmaradt felebbvalója újévi üdvözléséről, melytől előmenetelét várta, holott a talaj a főnök szeretőjének küldött és vadorzóktól szerzett fácánokkal és vaddisznóval gyönyörűen elő volt készítve — és miért? Mert kezébe akadt előző este Sienkiewicz trilógiája és azt harmadnap reggel tudta csak letenni. Vándorkomédiás is volt, akárcsak némely magyar zsenink, sőt az orosz hatóságok külföldre is kitanácsolták, de Reymontnak minden szerencsétlensége szerencsés irodalmi fordulatot jelent kisszerű életében: ekkor ismerkedik meg Franciaországgal és Zolával, ami kiváltja belőle egészséges reakcióképen koszorús regényének, *A parasztok*-nak gondolatát.

A kritika körülbelül egyetért abban, hogy amit Reymont azelőtt írt, csupán előkészület ahhoz, amit ebben a hatalmas szintézisben megalkotott és hogy amit azóta — főleg a világháború eseményeinek hatása alatt — írt, kevésbé sikerült, félérett alkotások. Mikor 1925-ben meghal, az egész világ előtt mint *A parasztok* szerzője áll: de ez aztán olyan monümentum aere perennius, melynek anyaga kipróbált ötvözet és formája a tökéletes klasszicizmus.

A parasztok egy kis lengyel falu: Lipce élete egy esztendő leforgása alatt. Már magában ez az alapeszme is merész és mutatja, hogy nem a közönséges regénytípussal van dögünk, melynek tárgya valami érdekes, különös, esetleg egyszerű, de mélységben ábrázolt egyéni élettörténet, hanem ennél jóval szélesebb, egyetemesebb érdekű: ennek a lengyel falucskának egy éves története nem csupán a lengyel nép nagy többségének, vagyis parasztságának képe, hanem Európa, de különösen Kelet-Európa népeinek, a sík népének, az alföldnek csodálatos költői lélekkel megalkotott nagy festménye.

Nem mintha a regény filozófikus elmélkedések, leírások, rajzok, genre-képek sorozata volna. Reymont, mint általában a szláv írók, nagyszerűen és érdekesen mesél, s az átlagos regényolvasó is, kit csak az eseményszöveg nem fáraszt, megkapja benne azt a szórakozást, melyet keres és bizonyos, hogy ezt a négykötetes regényt nem teszi ottonan félre. Reymont ugyanis a közösség életének ábrázolásával pompás összhangban tud vonzó, érdekes egyéni történeteket is elbeszélni: az összhangot ez nem zavarja, sőt csak így tudunk, az egyéni életék átélésével a közösség életébe behatolni.

A mese az Ősz-szel kezdődik: az öregedő özvegy paraszt, a falu leggazdagabb embere, — a fiéle jómódú párszázholdas kisgazda, a falu Szerencsés Imréje, — Boryna, még egyszer lánggra lobban és feleségül veszi a falu legszebb leányát, az élettől duzzadó ifjú Jagnát, ki épen az ő fiának Anteknek a szeretője. Boryna eszes és kemény paraszt, ki mindenben csak a saját feje után megy; Jagna ellenben helyben áll, mint az anyaföldből kinőtt sudár napraforgó, mely a szerelem perzselő napja felé hajlik, ahogy természete ösztönösen megkívánja. Ő a predesztinált természetleány. Felesége lesz a gazdag parasztnak, mert életét sohasem maga igazgatja, de továbbra is Anteket szereti, vad testi szerelemmel. Antek a harmadik főalak, nagyakarátú, mint az apja, de fiatal és a szenvedély ellenállhatatlanul sodorja magával. Hogyan higgad meg lassan-lassan ez az ősember nagy lelki válságok, egyéni, családi és közösségi érzések viharaiiban és hogyan veszi újból vállára családi és falubeli kötelességeinek eldobott terhét: a regénynek egyik legmegkapóbb eredménye.

Apja házassága Jagnával, az ő szeretőjével s az a paraszti szempontból még felháborítóbb tény, hogy az öreg hat hold jó földet átír az új asszony nevére, annyira felbőszíti Anteket, hogy összeverekszik apjával, aki kiutasítja házából és a falu leggazdagabb örökségének várója elmegy sovány, termékeny feleségével a nyomorba s lesz a falu megvetettjévé. A megfiatalodott Boryna rövid idő múlva rettenetes valóra ébred: saját szemével győződik meg róla, hogy Jagna Antek kedvése. Egy csodálatosan szép karácsonyjét az akaratlan, ösztönasszonyt hűtlenné teszi öreg urához s ettől kezdve Jagna mind jobban csúszik lefelé az öntudatlan bűn útján. Az öreg belsőleg megrokkban, de magába fojtja fájalmát a becsület kedvéért. Még lelki katasztrófájában is megmarad gögös parasztnak, a falu első emberének. De szíve emberibb lesz, szármalmat fog Antek felesége, Hanka iránt, ki az övéhez hasonló sorsban emberfeletti küzdelmet folytat a nyomorral és szegény megcsalt énjével. S a siránkozó passzív Hankából egyszerre kilép az ősi paraszt és az ősi nő; mihelyt apósa visszaveszi családjával együtt: könnyedén átveszi az úrnő szerepét a családi házban, ahol Jagna már csak túrt személy.

De a tél nemcsak Borynának, hanem a falunak is nehéz korszaka. Rossz volt a termés, kevés a munkaalkalom. És mikor a nép a legnagyobb nyomorban szinylődik, a földesúr idegen munkásokkal az urbáriális erdőt kezdi irtatni. A Lipce népe Boryna vezetésével megróhanja a favágókat, de Borynát egy erdőőr leteríti, mire a lesben álló Antek, ki egy pillanatra apjára fogta puskáját, hogy a zürzavarban észrevétlenül lelője, a hirtelen feltámadt családi és összetartozási ösztönnek engedelmesskedve, az erdőört agyon veri.

És jön a tavasz, melynél szomorúbbat még nem ért meg Lipce népe. A férfiakat mind elvitték a csendőrök. Kenyér nincs, a tavaszi munkát senki sem végzi, segítség nélkül maradt a nyomorult asszony- és gyerekhad. Boryna, a falu hőse, élőhalottként fekszik szóltanul ágyában, mióta az erdőész leütötte. Hanka, mint egy férfi, tartja rendben a gazdaságot és ápolja az öreget. Ő a csendes hőse a Tél-nek, küzd a nagy Boryna-vagyon megtartásáért, így akarja a börtönben ülő Antek megbecsülését és szerelmét visszavívni. Jagna pedig tovább sülyed: ellenállás nélkül lesz a bíró szeretője a falu nagy megbotránkozására.

Majd véget ér a falu nagy megpróbáltatása, haza engedik a férfiakat. Csak Antek jön meg később s mire hazaér, Boryna már halott.

Az utolsó kötetben, a *Nyár*-ban, kiki learatja, amit vetett. Anteket haza eresztik s bár még egyszer felgerjed Jagnához, ez megvetéssel utasítja el, mert már a kántor fiatal papnövendék fiát imádja, misztikus vonzódással és érzéki szerelemmel. De Antek is érzi, hogy ő nem a régi: most ő a falu első embere, őt a közösség újra magába zárta, amint Jagnát kitaszítja. Miután a bíró a falu pénzét elkétségessé tette, a nép haragja Jagna ellen fordul, kire állítólag a bíró a pénzt elköltötte. Jagna megejtő szépsége, egyéni ízlése, már régóta szálla asszonytársai szemében, élete csupa botrány s a közösség most kiveti magából ezt a szörnyeteget. Kiviszik a határba, ott megkövezik s a nyomorult asszony megtébolyodik.

Ez persze csak a regény vázlata; teljes képét még csak megközelítőleg sem lehet kivonatban adni, mert az egyéni történet csak egy kisebb része annak a nagyszerű harmóniába összeolvadó egységes történetnek, mely a természet, a falu és az egyes emberek életét foglalja össze a négy szakaszos falfestményben.

Klasszikus műnek mondhatjuk Reymont regényét: a klasszicitás minden igényét kielégítő alkotásnak. Érett, tiszta népi nyelv, de főleg harmónia és kiegyenlítetttség jellemzi minden vonatkozásban. A természet csodálatos színei mindig párhuzamosan haladnak az emberek, sőt egyének történetével: összel vet utolsó lángot az öregedő Boryna, s a süvöltő szelek sejtetik, hogy az ember és a természet nagy válsága kitörőben van. A Tél meg is hozza a nagy családi tragédiát és a falu élete a mélypontot éri el: a gazdag Boryna menyé a nyomorult nincstelének sorsára jut, együtt megy velük rózsát szedni az erdőre borzasztó hóviharban s majd ott vész a természet démoni erőinek markában. A zsendülő tavasz meghozza a felszabadulást és az új szerelmet Jagnának s már előbb mondtuk, hogyan oldja meg a nyár az emberek természetét és hogyan dönti katasztrófiába a nyári villanyosság zivataros légköre a szerencsétlen Jagnát.

Klasszikus Reymont regényének szerkesztési módja is. Minden kötete, sőt fejezete széles nyugodt tájképpel nyílik meg, mely megadja az alaphangot, ebbe vegyülnek aztán a disszonanciák, az egyéni bajok, melyekből a tömegmozgáson át valamely hallatlan intenzitású végjelenetbe jutunk, s ez mint zenedarabokban szokás, fortissimo akkorddal zárja le a kötetet. Az *Őszi* a félelmetes parasztpatriárka lakodalmának hejehujája zárja le, melybe belevegyül az istállóban elhagyottan haladókló hűséges cseléd vallásos bariton-kontrapunktja. A Tél végén az erdej csetepaté zürzavara állítja el lélekzetünket s csak a félholtra sújtott Boryna és Antek végső kiengesztelődése oldja fel moll-akkordban a tomboló kaoszt. A legnagyobb szerűbb finálét azonban a Tavasz utolsó napjain találjuk: ez az a hely, midőn Reymont abba hagyva realista modorát, Szabó Dezső modorára emlékeztető szimbolikus vízióban emeli fel előttünk az élőhalott nagy paraszt alakját végső összerogyása előtt:

S életének emez utolsó órájában valamely különös történet: az ég szürke lett, mint a kanavász, a hold lenyugodott, minden fényesség kialudt s hirtelen az egész világ vak sötétségbe fulladt, szürke zavaros mélységbe hullott. És úgy tetszett, mintha valahol valami megfoghatatlanság támadt volna és ez nehéz léptekkel jár a sötétségben: a föld is reng alatta.

A magános fák remegtek, száraz levéleső hullott susogva a kalászokra, a búza- és fűtenger hajladozott és a remegő mezőből szelíd, szorongó, panaszos hang hallatszott:

— Gazd'uram! gazd'uram!

Az árpakalászok zöld szakálla rezgett a sírástól és meleg csókokat hintett fáradt lábára.

— Gazd'uram — síránkoztak az árpafejek elállva útját és rá rázva harmatos könnyűiket. Valami madár panaszosan rikkantott. A szél zokogott a feje felett. A köd nedves fátyollal burkolta be. De a hangok újra meg újra feltörtek, roppantul megnőttek és mindenfelől hívták keservesen, végeszakadatlan:

— Gazd'uram! gazd'uram!

Végre meghallotta, körülnézett és halkán válaszolt:

— Hát itt vagyok! Mi baj?

Hirtelen minden elhallgatott körülötte. De mikor újra elkezdett vetni üres és megnehezedett kezével, a föld hatalmas kórusa megszólalt:

— Maradj! Maradj velünk! Maradj! . . .

Csodálkozva megállt; úgy tetszett neki, mintha minden szembe jött volna vele; mintha a fűszálak kúsznának, a hullámzó gabonatenger feléje folyrna, a föld elgáncsolná; mintha az egész világ felkelt volna és vele szembe szállna: rémület ülte meg a lelkét. Kiabálni akart, de a szó nem jött ki a torkán; menekülni akart, de ereje elhagyta, a föld megragadta a lábánál fogva, a búzaszálak befonták, a barázdák visszahúzták, a kemény göröngyök beleakaszkodtak, a fák fenyegetően elállták az útját, a bogáncs megszagatta, a kövek felvérezték a lábát, a gonosz szél hajtotta, az éjjel rossz útra vitte és mindig ez a szózat, melytől visszhangzik ég és föld:

— Maradj! Maradj!

Vére megfagyott ereiben, minden elhallgatott és ő megállt. Villámlás csapta fel a haláltól elsötétült szemét, az ég megnyílt előtte és a vakító fényességben ott ült az Atyauristen kalászköböl font trónusán, felé nyújtva kezét és jóságos hangon szólva:

— Gyere hozzám, kis emberi lélek! Gyere szegény fáradt szolgál! . . .

Boryna megingott, széttárta karját, mint úrfelmutatásra:

— Köszönöm, Uram Isten! — mondotta és arcára bukott a szentséges fenség előtt.

Összeroskadt és meghalt az isteni' kegy órájában.

Fölötte már hasadozott a hajnal. Lapa hosszan, szomorúan ugatott.

*

Nem csodálnám, ha egy nagy zeneszerző egyszer valami nagyszerű operát ír majd ebből a szinte szimfónikus formában felépített regényből.

Klasszikus ez a regény azért is, mert parasztjai se nem túlságosan rosszak, se nem vértelenül ideálisak: testből és lélekből állnak, mint a többi emberek. Nemcsak inni, verékedni és szerelmeskedni tudnak, hanem jót tenni és imádkozni is. És milyen teljes ez a falusi galéria! Itt van a sunyi és tekintélyére sokat adó bíró: „Én, a bíró mondom!” De a díszes állás nem tartja vissza attól, hogy Jagnával ittas állapotban ne szerelmeskedjék a falu szegényére. Itt van a falusi Don Juan, aki megveti a nőket, csak azt az egyet nem tudja újra megkapni, aki mindenkié; itt a gögös anya, aki mindent nagyszerűen elrendez anyagi szempontból és fiát, lányát boldogtalanná teszi; vagy itt van a fiatal paraszt, aki lázadva tör az anyai kényszer ellen és saját erejéből alapít új házat és családot szegény sorsú

feleségével, itt a hű szolga, aki a nagy nemzeti felkelésben is csendes hős volt és a passzív szolgasorban mártírként él, de vadorzásban szerzett sebéet eltitkolva nyomorultán pusztul el az istálló szalmáján, a falu kamasza, az asszonyok cél-táblája, de aki mégis talál pártfogóra a hajadonok között, mert van pénze, itt a részeges veterán harangozó, aki egyúttal állatorvos, itt a falu okos és mindenről jól informált zsidaja, melyet mintha egy magyar faluból ültetett volna át az író, a könnyelmű földesúr, mely mintha vérrokona volna valamelyik könnyüvérű magyar gentrynek, stb., stb. Teljes a kép és a tarka változatosságú alakok harmonikusan olvadnak össze a falusi élet közös menetében.

*

Bár volna nekünk is olyan szerencsénk, mint a franciáknak és akadna Reymontnak olyan magyar fordítója, mint Franck Schoell, aki német hadifogságában egy lengyelrel együtt lefordítván pompás, színes és ízléses francia nyelvre a nagy paraszteposzt, azóta kitűnő tudományos munkássága mellett Reymont francia apostolává szegődött. Az ő fordítása nem a szokványos francia fordítói munka, mely önkényesen szabdalja ki, vagy gyúrja a francia ízlések nem megfelelő részeket: a fémjelzést maga Reymont nyomta rá a fordításra azzal, hogy maga hozta el Amerikából a kiadónak. A magyar fordító persze könnyebb helyzetben lesz, mint a francia, mert a magyar nyelvet gazdag idegrendszerre és a magyar parasztlélet szavainak klasszikus tekintélye közelebb hozza a lengyel író nyelvéhez, mint ahogy a lengyel és magyar kultúra rokonibb, mint a lengyel és a francia.

Bár minél előbb olvashatók a magyar *Parasztok*-at!

(Budapest.)

Eckhardt Sándor.

VÉSZTŐI NÉPIES NÖVÉNYEK.

A Nagy Alföldet bejáró útamban újból megfordultam Békés vármegyében Vésztő-n (1927 okt.), amely botanikailag is érdekes terület.¹⁾

Néhány ős zamatú népies növénynevet is feljegyeztem. Többje egészen ismeretlen²⁾ és feltűnőleg jellegzetes név. Botanikus szaktársaim kedvéért betűrendben adom őket alább.

Achillea millefolium: *egértfark kóró*.

Bidens tripartita: *torkastog*.

Chrysanthemum inodorum: *papvirág*.

Cichorium intybus: *kattangkóró*.

Cirsium arvense: *aszott*.

Convolvulus arvensis: *folyófü*.

Daucus carota: *vadmurok*.

Dipsacus silvester: *gólyahúgy kóró*.

Erigeron canadensis: *korpatű*.

Hibiscus trionum: *vaddinnye*.

Lappa major: *bojtorjáng* („jó csomót kötnek belőle madzag végére, a szalonnára nem megy az egér“; az oldalszalonna alája kötött madzag, rajt a bojtorjánggal; éhes egerek ellenében biztos védelem, mondták).

Lathyrus tuberosus: *mogyorófü*.

¹⁾ Bold. jöemlékü Borbás Vince, Békés megye flórája (Érték. a term. tud. köréből, Magy. Tud. Akad., XI. kötet XVIII. szám, 1881.) c. tanulmánya óta is kerülnek elő meglepetések, pl. *Elatine gyros-perma* (v. ö. Magy. Botan. Lapok. XXV. 1926. Degen-kötet, 154. l.).

²⁾ Borbás előbb idézett műve adataival is egybevetve.